

ความต้องการและแนวทางพัฒนาบทบาทผู้สูงอายุในการพัฒนาสังคม
ชุมชนบ้านทุ่งใหญ่ ตำบลภูกระดัง อำเภอภูกระดัง จังหวัดเลย

Demand and Development Role of the Elderly on Social Development
in Thungyai Village Community in Phukradeung District, Loei Province

พาณิชย์ คำมุงคุณ^{1*} พรสวรรค์ ศิริกัญจนภรณ์² พรกมล ระหาญนอก²

Panich Khammungskun^{1*} Pornsavarn Sirikanjanaporn² Ponkamon Rahannok²

Corresponding author's E-mail: panich.cps@gmail.com^{1*}

(Received: June 14, 2018; Revised: December 12, 2018; Accepted: July 8, 2019)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุ ในการพัฒนาสังคม ชุมชนบ้านทุ่งใหญ่ อำเภอภูกระดัง จังหวัดเลย 2) เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาบทบาทและความต้องการผู้สูงอายุ ในการพัฒนาสังคม ชุมชนบ้านทุ่งใหญ่ อำเภอภูกระดัง จังหวัดเลย เก็บข้อมูลจากผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านทุ่งใหญ่ กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้สูงอายุที่เป็นผู้นำในการทำกิจกรรมของชุมชนและเป็นภูมิปัญญาของชุมชน โดยกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการ สัมภาษณ์จำนวน 40 คน เป็นผู้สูงอายุจำนวน 20 คน ผู้ดูแลผู้สูงอายุ 20 ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้ ความต้องการของ ผู้สูงอายุมี 3 ด้าน คือ ด้านตนเอง ด้านครอบครัว และด้านชุมชน พบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการพื้นฐานทางด้าน ตนเองเป็นหลัก ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นอาหาร การพักผ่อน การออกกำลังกาย รายได้ และการเข้าร่วม กิจกรรมต่างๆ ของครอบครัวและชุมชน แนวทางพัฒนาบทบาทผู้สูงอายุในการพัฒนาสังคมชุมชนบ้านทุ่งใหญ่นั้น 1) ด้านอาหาร ควรบริโภคอาหารที่มีสารอาหารครบถ้วน 2) ด้านการออกกำลังกาย เน้นการออกกำลังกายเพื่อ สุขภาพหรือนันทนาการ เพื่อผ่อนคลาย ควรออกกำลังกายเบาๆ เป็นประจำและสม่ำเสมอ 3) ด้านรายได้ ครอบครัว ควรเอาใจใส่ในเรื่องค่าใช้จ่าย ว่ามีเพียงพอหรือไม่ 4) ด้านจิตใจ ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในกิจกรรมทาง ศาสนา

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ บทบาท การพัฒนาสังคม

Abstract

This research aims to 1) study the state and problems of the elderly. In social development Thungyai House 2) To find ways to develop the role of the elderly Collect data from The elderly living in Thungyai community. The target groups used in the interview were 40 elderly people, 20 elderly The role of the elderly in community development. Research results can be summarized as follows.

The needs of the elderly are 3 aspects: self, family and community. Found that the elderly have a basic need for their own. Both physically and mentally Whether it is food, relaxation, exercise, income and

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

² อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

¹ M.A. candidate, Social Development Program, Faculty of Humanities and Social Sciences Loei Rajabhat University

² Lecturers, Social Development Program, Faculty of Humanities and Social Sciences Loei Rajabhat University

participation in activities of families and communities. Guidelines for the development of the role of the elderly in the development of the Ban Thungyai community on their own. 1) Food should be consumed with nutrients. 2) Exercise Focus on exercise for health or recreation for relax Should exercise lightly on a regular basis and regularly. 3) income. Families should pay attention to expenses. Whether there is enough or not 4) mental aspect should encourage the elderly to play a role in religious activities.

Keywords: the elderly, role, social development

ความเป็นมาของปัญหา

ในปัจจุบันและอนาคต ผู้สูงอายุจะเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ของประเทศไทยมากขึ้นทุกขณะ เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์และสาธารณสุขทำให้ประชากรมีอายุขัยยืนยาวขึ้นจำนวนผู้สูงอายุจึงเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ จากภาวะนี้ทำให้หลายประเทศในโลกรวมทั้งประเทศไทยด้วยที่มีความตื่นตัวและเตรียมการเพื่อรองรับและให้การดูแลประชากรกลุ่มนี้มากขึ้น สูงขึ้น ในขณะที่อัตราส่วนและจำนวนประชากรวัยแรงงานเริ่มลดลง ซึ่งอาจจะมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจส่วนรวมต่อการออมและการลงทุนทำให้ผู้สูงอายุต้องเสี่ยงต่อการถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพังมากขึ้น เพราะประชากร วัยแรงงานส่วนหนึ่งต้องย้ายถิ่นเพื่อประกอบอาชีพ (กฤตศิลป์ อินทชัย, 2551)

จากสถานการณ์ดังกล่าวเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้บุตรหลานมีเวลาเอาใจใส่ผู้สูงอายุน้อยลง ผู้สูงอายุจึงต้องรับผิดชอบตนเองมากขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณภาพวัยสูงอายุเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม การเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายอันเป็นผลมาจากความเสื่อมและความสามารถในการทำหน้าที่ลดลง ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่นการเปลี่ยนแปลงของระบบกล้ามเนื้อ และโครงกระดูกพบว่ากล้ามเนื้อเหี่ยว

กระดูกมีความแข็งแรงลดลงเนื่องจากการสูญเสียเนื้อกระดูก ทำให้กระดูกเปราะและหักง่ายแต่ติดช้าบางคนอาจมีหลังโก่งทำให้การเคลื่อนไหวเชื่องช้า ไม่กระฉับกระเฉง และการทรงตัวไม่ดี อาจทำให้เกิดอุบัติเหตุได้ง่ายการเปลี่ยนแปลงของระบบประสาทสัมผัสพบว่า ความสามารถในการมองเห็น การได้ยินลดลงทำให้มีความบกพร่องในการติดต่อสื่อสาร การรับรู้กลิ่นและรสลดลง เมื่อรวมกับการเปลี่ยนแปลงของระบบทางเดินอาหาร ที่มีการย่อยและการดูดซึมไม่ดีเกิดอาการท้องอืด แน่นท้องและอาจจะรู้สึกเบื่ออาหาร และผู้สูงอายุในชุมชนบ้านทุ่งใหญ่ส่วนมากยังสามารถประกอบภารกิจประจำวันได้ ผู้สูงอายุที่อยู่กับครอบครัวอย่างมีสุขต้องสามารถแสดงบทบาทในการดูแลสุขภาพตนเอง ดูแลตนเองด้านจิตใจและครอบครัวและมีบทบาทในชุมชน ครอบครัวและชุมชนมีบทบาทในการดูแลผู้สูงอายุในด้านร่างกาย สังคมและชุมชนได้มากนักน้อยเพียงใดที่จะสามารถมีผลต่อการแสดงบทบาทของผู้สูงอายุในด้านภูมิปัญญา ด้านครอบครัวและด้านชุมชน เพื่อให้มีการแสดงบทบาทที่เหมาะสมของผู้สูงอายุ ครอบครัวและชุมชนบุคคลที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนให้ผู้สูงอายุในครอบครัว และชุมชนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง

จากที่กล่าวมาข้างต้นผู้ศึกษาจึงสนใจจะศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุในการพัฒนาสังคม ชุมชนบ้านทุ่งใหญ่ ตำบลภูกระดัง อำเภอกุระดัง จังหวัดเลย ผู้ศึกษาคาดว่าการศึกษาค้างนี้จะเป็นประโยชน์ต่อบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาบทบาทชีวิตผู้สูงอายุ โดยนำผลการศึกษาไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนทางการดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุให้มีบทบาทชีวิตที่ดี ดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสม ช่วยเหลือตัวเองได้ตามอัตภาพและไม่เป็นภาระแก่ผู้อื่น ซึ่งจะช่วยให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุ ในการพัฒนาสังคม ชุมชนบ้านทุ่งใหญ่ อำเภอกุระดัง จังหวัดเลย
2. เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาบทบาทและความต้องการผู้สูงอายุ ในการพัฒนาสังคม ชุมชนบ้านทุ่งใหญ่ อำเภอกุระดัง จังหวัดเลย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กลุ่มเป้าหมาย

ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านทุ่งใหญ่ ตำบลภูกระดัง อำเภอกุระดัง จังหวัดเลย ในปี พ.ศ. 2559 ที่มีอายุระหว่าง 60-79 ปี มีจำนวนผู้สูงอายุทั้งสิ้น 60 คน โดยมีเกณฑ์ในการเลือกกลุ่มเป้าหมายดังนี้

- 1.1 เป็นผู้สูงอายุที่เป็นผู้นำในการทำกิจกรรมของชุมชนบ้านทุ่งใหญ่
- 1.2 เป็นผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชนบ้านทุ่งใหญ่
- 1.3 เป็นผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ

1.4 ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ จำนวน 4 คน ผู้ศึกษาได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายดังนี้

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการสัมภาษณ์ จำนวน 40 คน จำแนกเป็นผู้สูงอายุ จำนวน 20 คน ผู้ดูแลผู้สูงอายุ 20 คน กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม จำนวน 20 คน โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มผู้สูงอายุที่ทำกิจกรรมของชุมชนจำนวน 10 คน และกลุ่มภูมิปัญญาผู้สูงอายุจำนวน 10 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในงานศึกษาประกอบด้วย

2.1 แบบสัมภาษณ์ ใช้ในการศึกษา จำนวน 8 ข้อ ผู้ศึกษาที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 40 คน จำแนกเป็นผู้สูงอายุ จำนวน 20 คน ผู้ดูแลผู้สูงอายุ จำนวน 20 คน เพื่อศึกษาบทบาทผู้สูงอายุ เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาบทบาทผู้สูงอายุในการพัฒนาสังคม

2.2 ประเด็นการสนทนากลุ่ม ใช้ในการศึกษา กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการสนทนากลุ่มจำนวน 20 คน โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มผู้สูงอายุที่ทำกิจกรรมของชุมชนจำนวน 10 คน และกลุ่มภูมิปัญญาผู้สูงอายุจำนวน 10 คน ประเด็นการสนทนาแบบมีส่วนร่วม เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาบทบาทผู้สูงอายุ เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาบทบาทผู้สูงอายุในการพัฒนาสังคม

3. การสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือ

3.1 ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ศึกษาหลักการ ทฤษฎีเกี่ยวกับการสืบค้นสารสนเทศ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือ

3.2 สร้างเครื่องมือ โดยการศึกษาหลักการ สร้างแบบสัมภาษณ์การสนทนากลุ่ม แล้วกำหนดประเด็นของคำถามด้วยการจัดเก็บหมวดหมู่ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ของการวิจัยและนำเสนอ

อาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อให้ตรวจสอบแบบสอบถามเบื้องต้น

3.3 ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา

3.4 แต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

3.5 ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัยเรื่องบทบาทผู้สูงอายุในการพัฒนาสังคม ชุมชนบ้านทุ่งใหญ่ ตำบลภูกระดัง อำเภอกุระดัง จังหวัดเลย ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูล โดยนำแบบสัมภาษณ์และประเด็นการสนทนากลุ่ม ตามขั้นตอนดังนี้

4.1 ติดต่อหนังสือจากสำนักจากสำนักงานบัณฑิตศึกษามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลในพื้นที่

4.2 ทำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลกับผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

4.3 ติดต่อนัดหมายวันเวลา ในการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มกับกลุ่มเป้าหมาย

4.4 ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ตามวันเวลาที่นัดหมาย

4.5 นำผลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของการตอบ แล้วจึงนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

5. การตรวจสอบข้อมูล

โดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิซึ่งได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มประชากรตัวอย่างที่เกี่ยวข้องโดยตรง แหล่งข้อมูลทุติยภูมิได้จากการ รวบรวมข้อมูลเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องแนวคิด ทฤษฎี

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเชิงคุณภาพมีความยืดหยุ่นสูง ผู้วิจัยถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือ และเกิดความไว้วางใจในคุณภาพของงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจึงต้องใช้กาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลก่อนนำไปวิเคราะห์ โดยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ด้านข้อมูล (Data triangulation) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมานั้น ถูกต้องหรือไม่ จากแหล่งที่มาอย่างน้อย 3 แหล่ง คือ 1) จากเอกสารทางวิชาการ งานวิจัย วารสาร และเว็บไซต์ ต่างๆ 2) ข้อมูลที่ได้จากภาคสนาม 3) ข้อมูลจากบุคคลภายในชุมชน (สุภางค์ จันทวานิช, 2552)

ผลการวิจัย

1. ความต้องการของผู้สูงอายุ ในการพัฒนาสังคม ชุมชนบ้านทุ่งใหญ่ อำเภอกุระดัง จังหวัดเลย

1.1 ด้านตนเอง ในความต้องการด้านอาหาร พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักประกอบอาหารกินเอง มากกว่าอาหารที่ลูกหลานหรือผู้ดูแลจัดหาให้ เพราะผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะชอบอาหารประเภทพื้นบ้าน ที่เน้นผักและปลา

ด้านการออกกำลังกาย พบว่า มีการออกกำลังกายหรือยืดเส้นยืดสายได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น เช่น การเดินไปมาระหว่างบริเวณรอบบ้าน เป็นต้น

ด้านการดื่มสุราหรือของมีเมาและการสูบบุหรี่ พบว่า ส่วนใหญ่ไม่ดื่มสุราหรือของมีเมา เว้นแต่การสูบบุหรี่เพียงเล็กน้อยในผู้สูงอายุที่เป็นเพศชายเท่านั้น แต่หากมีเทศกาลงานบุญตามประเพณีต่างๆ ผู้สูงอายุก็มีการดื่มบ้าง

ด้านการพักผ่อน พบว่า ส่วนใหญ่ ได้มีการพักผ่อนนอนหลับในช่วงเวลา กลางวัน ประมาณ 20 นาที ถึง 2 ชั่วโมงต่อวัน

ด้านรายได้ พบว่า ส่วนใหญ่มีรายได้จากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ครอบครัว เช่น ลูกและหลานๆ ให้มา การประกอบอาชีพอื่น เช่น ทำสวนอ้อย ขายถ่าน เก็บพืชผักขาย ขายของตามตลาดสด เย็บถุงย่าม หรือเย็บปักเสื้อผ้า และการจับปลาไหลขายตามชุมชน ด้านทำบุญ พบว่า ได้เข้าวัดฟังธรรม เป็นส่วนมาก เพราะผู้สูงอายุเข้าวัดฟังธรรมเพื่อสุขภาพจิตที่ดีขึ้น และเป็นการพบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนความรู้และทำกิจกรรมร่วมกันของผู้สูงอายุ รวมถึงเพื่อนำหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เพื่อมาอบรมสั่งสอนลูกหลานต่อไป

2. แนวทางในการพัฒนาบทบาทและความต้องการผู้สูงอายุ ในการพัฒนาสังคม ชุมชน บ้านทุ่งใหญ่ อำเภอกูกระดัง จังหวัดเลย

2.1 แนวทางพัฒนาบทบาทพัฒนาสังคม ด้านตนเอง ได้แก่

2.1.1 ด้านอาหารในการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุ ต้องคำนึงถึงคุณภาพของอาหาร และจำเป็นต้องเป็นอาหารที่พลังงานลดลงแต่ให้สารอาหารครบถ้วน

2.1.2 ด้านการออกกำลังกาย ผู้สูงอายุหลายท่านยังต้องมีการไปรับการรักษาสุขภาพที่โรงพยาบาลตามนัดทุกเดือน สำหรับผู้สูงอายุที่ยังแข็งแรงดีก็ยังคงทำอะไรทำนา ทำสวน ไม่ได้มีการดูแลสุขภาพเท่าที่ควร

2.1.3 ด้านการดื่มแอลกอฮอล์/สูบบุหรี่ พบว่า ส่วนใหญ่รักษาสุขภาพและตระหนักถึงพิษภัยของการดื่มแอลกอฮอล์และการสูบบุหรี่อยู่แล้ว

2.1.4 ด้านการพักผ่อน พบว่า สำหรับในผู้สูงอายุนั้นอาจจะใช้ออกกำลังกายเบาๆ เป็นประจำ และสม่ำเสมอ หางานอดิเรกทำ เป็นต้น

2.1.5 ด้านรายได้ พบว่า เป็นความต้องการเพื่อการดำรงชีพ เพื่อทำการกุศล หรือค่าใช้จ่ายส่วนตัวเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

2.1.6 ด้านจิตใจ พบว่ากิจกรรมสำหรับการส่งเสริมด้านจิตใจผู้สูงอายุ ที่ทำเป็นกิจกรรมประจำ คือการไปทำบุญที่วัดทุกวันพระและวันสำคัญในทางพุทธศาสนา โดยต่างคนต่างไปไม่ได้มีการกำหนดกิจกรรมที่แน่นอน

2.2 แนวทางพัฒนาบทบาทพัฒนาสังคม ด้านครอบครัว พบว่า ผู้สูงอายุ ช่วยทำงานบ้านเล็กน้อยๆ เน้นงานที่ช่วยผ่อนคลายเป็นการออกกำลังกาย และช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในครอบครัว สามารถช่วยแบ่งเบาภาระให้กับครอบครัวได้ อาจจะไม่มาก รวมทั้งการอบรมสั่งสอนคนในครอบครัว เพราะผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่เพียบพร้อมไปด้วยความรู้ และประสบการณ์ สามารถที่จะช่วยเหลือครอบครัวได้ ดังนั้น คำสั่งสอนของผู้สูงอายุ บุตรหลานให้ความเคารพเชื่อฟัง

2.3 แนวทางพัฒนาบทบาทผู้สูงอายุในการพัฒนาสังคม ด้านชุมชน ผู้สูงอายุบางคนเป็นผู้มีภูมิรู้และประสบการณ์มาก เช่น ด้านยาสมุนไพร เรื่องพราหมณ์ การเป่าแฉ่งเป่ากระดุกตามความเชื่อโบราณ การทำเกษตร การประดิษฐ์เครื่องมือจับสัตว์ การสร้างรายได้ เรื่องของงานพิธีต่างๆ ทางศาสนา วันสำคัญ และเรื่องการนวดแผนโบราณ ดังนั้น ชุมชนควรสนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุใช้ความรู้ความสามารถในการช่วยเหลือชุมชน เช่น การเป็นกรรมการของชุมชน การให้ทุนช่วยเหลือชุมชนหรือการมีส่วนร่วมให้คำปรึกษาแก่ชุมชน

อภิปรายผล

1. ความต้องการของผู้สูงอายุ ในการพัฒนาสังคม ชุมชนบ้านทุ่งใหญ่ อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย

จากผลการศึกษาบทบาทและความต้องการผู้สูงอายุในการพัฒนาสังคมชุมชนบ้านทุ่งใหญ่ ทั้งด้านตนเอง ครอบครัว และชุมชน พบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการพื้นฐานทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นอาหาร การพักผ่อน การออกกำลังกาย รายได้ และการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของครอบครัวและชุมชน ดังที่ บังอร ธรรมศิริ (2549) กล่าวว่า ความต้องการของผู้สูงอายุแต่ละคนอาจแตกต่างกันไปบ้าง ดังนั้น ควรที่จะทำความเข้าใจพื้นฐานชีวิตของผู้สูงอายุที่อยู่ในความดูแล ซึ่งครอบครัวจะมีบทบาทสำคัญยิ่งในเรื่องดังกล่าวนี้ โดยทั่วไปความต้องการของผู้สูงอายุ ความต้องการทางด้านร่างกาย เป็นความต้องการขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ความต้องการอาหาร การขับถ่าย การพักผ่อนนอนหลับ การมีที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัย การมีเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มที่เหมาะสมตามฤดูกาล และต้องการการรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย

1.1 ความต้องการทางด้านจิตใจ ผู้สูงอายุต้องการความรัก การดูแลเอาใจใส่ การยอมรับนับถือ การเข้าใจ การเห็นอกเห็นใจและการให้อภัย

1.2 ความต้องการทางด้านสังคม ผู้สูงอายุยังต้องการมีกิจกรรมทางสังคมและต้องการมีบทบาททางสังคม เช่น การพบปะเพื่อน การร่วมกิจกรรมทางศาสนา เป็นต้น

1.3 ความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุจำเป็นต้องใช้เงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับตนเอง ช่วยเหลือกิจกรรมทางสังคมและทาสุนัข รวมทั้งเป็นค่ารักษาพยาบาลเมื่อยามเจ็บป่วย

ในทำนองเดียวกัน การตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ ครอบครัวควรมีบทบาทในการให้

การดูแลและตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ ดังที่ โยธิน แสงวงดี ธเนศ กิตติศรีวรพันธุ์ และวิมลทิพย์ มุสิกพันธ์ (2552) ได้กล่าวไว้ว่า “ การดูแลผู้สูงอายุมีขั้นตอนห่วงโซ่อย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ระดับมหภาคสู่ระดับครอบครัวผู้ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ เริ่มจาก 1) กำหนดให้มีข้อมูลกฎหมาย 2) จัดตั้งองค์กรเฉพาะด้าน 3) จัดอบรมบุคลากรเฉพาะทาง 4) จัดอบรมอาสาสมัครดูแลชุมชน 5) มีระบบส่งต่อจากอาสาสมัครดูแลญาติผู้ใกล้ชิดผู้สูงอายุ และ 6) ญาติผู้ใกล้ชิดผู้สูงอายุ

ส่วนในระดับชุมชน ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วม (Participation) ในแนวคิดด้านนี้จะเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมให้ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพัง ไม่ถูกทิ้งห่างออกจากสังคม การมีกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนและได้มีส่วนร่วมในงาน จะช่วยสร้างให้ผู้สูงอายุไม่รู้สึกเหงา เหยา และเป็นการสร้างคุณค่าในตนเองให้กับผู้สูงอายุได้ (Cernea, 1991)

2. แนวทางพัฒนาบทบาทผู้สูงอายุและความต้องการในการพัฒนาสังคม ชุมชนบ้านทุ่งใหญ่ ตำบลภูกระดึง อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย

ผลการศึกษาแนวทางพัฒนาบทบาทและความต้องการผู้สูงอายุในการพัฒนาสังคมชุมชนบ้านทุ่งใหญ่ด้านตนเอง 1) ด้านอาหาร ควรบริโภคอาหารที่มีสารอาหารครบถ้วน 2) ด้านการออกกำลังกาย เน้นการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพหรือนันทนาการ เพื่อผ่อนคลาย ควรออกกำลังกายเบาๆ เป็นประจำและสม่ำเสมอ 3) ด้านรายได้ ครอบครัวควรเอาใจใส่ในเรื่องค่าใช้จ่าย ว่ามีเพียงพอหรือไม่ 4) ด้านจิตใจ ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในกิจกรรมทางศาสนา

สำหรับด้านครอบครัว ควรให้ผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญในการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบภายในครอบครัว ช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในครอบครัว การอบรมสั่งสอนคนในครอบครัว และชุมชนควรสนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ

ใช้ความรู้ความสามารถในการช่วยเหลือชุมชน เช่น การเป็นกรรมการของชุมชน การให้ทุนช่วยเหลือชุมชน หรือการมีส่วนร่วมให้คำปรึกษาแก่ชุมชน เนื่องจากผู้สูงอายุบางคนเป็นผู้มีภูมิรู้และประสบการณ์มาก เช่น ด้านยาสมุนไพร เรื่องพราหมณ์ การเป่าแผลเป่ากระดูกตามความเชื่อโบราณ การทำเกษตร การประดิษฐ์เครื่องมือจับสัตว์ การสร้างรายได้ เรื่องของงานพิธีต่างๆ ทางศาสนา วันสำคัญ และเรื่องการนวดแผนโบราณ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุพัตรา ศรีวณิชชากร และคณะ (2556) ที่ได้อธิบายว่า ครอบครัวและคนในชุมชนเป็นกลุ่มที่มีความใกล้ชิดและสนิทสนมกับผู้สูงอายุมากที่สุด มีศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน คือ คำนึงความกตัญญูต่อบุพการีหรือผู้สูงอายุด้วยความเคารพ รัก เยี่ยมเยียน พุดคุย และให้กำลังใจ ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุคลายเหงา และมีความสุขได้ระดับหนึ่ง ดังนั้น ครอบครัวจึงเป็นกลุ่มที่ให้การดูแลผู้สูงอายุไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกายและจิตใจ สอดคล้องตามที่ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ (2552) ได้ศึกษาไว้ว่า การดูแลสุขภาพจิตของวัยชรา การจัดการเรื่องยา การช่วยเหลือในการเคลื่อนไหว การดูแลแผลกดทับ การจัดการอาหารที่เหมาะสม การป้องกันอาหาร การดูแลด้านการขับถ่าย การสร้างความมั่นคงทางด้านอารมณ์ และการดูแลด้านอารมณ์จิตใจและจิตวิญญาณ โดยผู้ดูแลในครอบครัวเป็นองค์ประกอบแรกที่มีผลต่อการดูแลผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพิงมากที่สุด

ส่วนแนวทางการพัฒนาบทบาทผู้สูงอายุในการพัฒนาสังคมด้านชุมชน มักเป็นการรวมกลุ่มทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งให้กับชุมชนของตนเอง เป็นการรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการมากกว่าเป็นทางการ ความจริงผู้สูงอายุเองได้มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มมานานแล้วโดยลักษณะธรรมชาติ เช่น รวมตัวกันประกอบกิจกรรมทางศาสนา และประเพณีต่างๆ ชุมชนจะมอบ

ภารกิจหลักในด้านศาสนา วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ให้ผู้สูงอายุเป็นผู้นำโดยปริยาย เช่น งานบวช งานมงคลสมรส งานกุฐิน งานผ้าป่า งานตักบาตร และงานศพ เป็นต้น ดังนั้น การมีส่วนร่วมให้คำปรึกษาแก่ชุมชน การใช้ความรู้ความสามารถในการช่วยเหลือชุมชน จึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาบทบาทผู้สูงอายุในการพัฒนาสังคม ดังที่ ไพจิตร วราชาติ และคณะ (2554) กล่าวว่า ในบางชุมชนที่มีระบบการดูแลผู้สูงอายุที่ดี ก็จะเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้ชุมชนมีการดูแลที่ดีด้วย ได้แก่ ชุมชนเข้มแข็งและมีระบบสนับสนุนที่ดี การมีทุนทางสังคม การบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ การบูรณาการบทบาทในชุมชน และการมีฐานข้อมูลในชุมชน โดยกลวิธีการจัดการของชุมชนที่มีต่อการดูแลผู้สูงอายุ ก็คือ มีบริการด้านสุขภาพและบริการด้านสังคมที่มีประสิทธิภาพ และมีการเข้าถึงบริการอย่างทั่วถึง

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาความต้องการของผู้สูงอายุ ในการพัฒนาสังคม ชุมชนบ้านทุ่งใหญ่ อำเภอกงกระด้าง จังหวัดเลย พบว่า ความต้องการด้านตนเอง เกี่ยวกับอาหาร ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักประกอบอาหารกินเอง มากกว่าอาหารที่ลูกหลานหรือผู้ดูแลจัดหาให้ การออกกำลังกายหรือยืดเส้นยืดสายได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ส่วนใหญ่ไม่ดื่มสุราหรือของมีเมา เว้นแต่การสูบบุหรี่เพียงเล็กน้อย มีการพักผ่อนนอนหลับในช่วงเวลากลางวัน ประมาณ 20 นาที ถึง 2 ชั่วโมงต่อวัน มีรายได้จากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ด้านครอบครัว มีลูกและหลานๆ ให้มาช่วยประกอบอาชีพทำสวนอ้อย ขายถ่าน เก็บพืชผักขาย ขายของตามตลาดสด เย็บถุงย่าม หรือเย็บปักเสื้อผ้า และการจับปลาไหลขายตามชุมชน ด้านสังคม การทำบุญได้เข้าวัดฟังธรรมเป็นส่วนมาก เพราะผู้สูงอายุ

เข้าวัดฟังธรรมเพื่อสุขภาพจิตที่ดีขึ้น และเป็นการพบปะสังสรรค์แลกเปลี่ยนความรู้และทำกิจกรรมร่วมกันของผู้สูงอายุ

สำหรับแนวทางในการพัฒนาบทบาทและความต้องการผู้สูงอายุ ในการพัฒนาสังคม ชุมชนบ้านทุ่งใหญ่ อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย ประกอบด้วย

1. พัฒนารูปแบบพัฒนาสังคม ด้านตนเอง ได้แก่ ต้องคำนึงถึงคุณภาพของอาหาร การพักผ่อนสำหรับผู้สูงอายุนั้นอาจจะใช้ออกกำลังกายเบาๆ เป็นประจำและสม่ำเสมอ หางานอดิเรกทำ เป็นต้น ควรส่งเสริมด้านจิตใจผู้สูงอายุ ที่ทำเป็นกิจกรรมประจำคือการไปทำบุญที่วัดทุกวันพระและวันสำคัญในทางพุทธศาสนา

2. พัฒนารูปแบบพัฒนาสังคม ด้านครอบครัว ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ ช่วยทำงานบ้านเล็กๆ น้อยๆ เน้นงานที่ช่วยผ่อนคลายและการออกกำลังกาย

3. พัฒนารูปแบบพัฒนาสังคม ด้านชุมชน ชุมชนควรสนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุใช้ความรู้ความสามารถในการช่วยเหลือชุมชน เช่น การเป็นกรรมการของชุมชน การมีส่วนร่วมให้คำปรึกษาแก่ชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรเก็บข้อมูลจากผู้สูงอายุจากหลายๆ แหล่งพื้นที่ ในตำบลทุ่งใหญ่ ซึ่งการเก็บข้อมูลที่หมู่บ้านเดียว อาจทำให้ข้อมูลที่เก็บได้จากผู้สูงอายุยังไม่มีความหลากหลายมากนัก

2. ควรมีแนวทางในการมีส่วนร่วมหรือศักยภาพของสถานศึกษาในชุมชนหรือโรงเรียนในชุมชน ให้เข้ามามีบทบาทหรือเป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมการมีบทบาทของผู้สูงอายุในชุมชน

3. ควรการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้สูงอายุที่อยู่ชุมชนอื่นหรือหมู่บ้านใกล้เคียง หรือพื้นที่ที่แตกต่างจากนี้

4. ควรมีการจัดกิจกรรมให้ความรู้ เกี่ยวกับพฤติกรรมสุขภาพในกลุ่มผู้สูงอายุ เช่น ชมรมผู้สูงอายุ ตามตำบล ให้ความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมสุขภาพ ด้านการออกกำลังกาย การบริโภคอาหาร การจัดการความเครียดและทันตสุขภาพ

5. เจ้าหน้าที่สาธารณสุขสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมส่งเสริมความต้องการ หรือดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ ที่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดโรคหรือพฤติกรรมด้านอื่นๆ ได้

6. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนท้องถิ่น หน่วยงานสาธารณสุข ควรสนับสนุนในการนำแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุซึ่งอาจ ผ่านตัวแทนชุมชน กรรมการชุมชน หรือโรงเรียนในชุมชน ไปสู่การปฏิบัติกับผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี

7. หน่วยงานภาครัฐ ระดับเขต ระดับตำบล ควรเตรียมการให้ความรู้ ความเข้าใจกับผู้อาศัยในชุมชนหรือท้องถิ่นที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปี ขึ้นไป เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับผู้อาศัยใน ชุมชน ท้องถิ่นเหล่านั้นเกิดความเข้าใจและยอมรับการเปลี่ยนแปลงก่อนเข้าสู่ผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ในเชิงคุณภาพควรเน้นข้อมูลแนวลึก ควรศึกษารายละเอียดเฉพาะด้าน เช่น ด้านสาธารณสุขและการรักษาพยาบาล ด้านรายได้ ด้านที่พักอาศัย ด้านนันทนาการ ด้านความมั่นคง ทางสังคม ครอบครัว ผู้ดูแล และการคุ้มครอง ด้านการบริการและเครือข่ายการเกื้อหนุน เป็นต้น และนำแต่ละข้อมูลที่ได้แต่ละด้านมาวิเคราะห์เปรียบเทียบดูว่าผู้สูงอายุมีความต้องการให้

รัฐบาล หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยเหลือด้านใดมากที่สุด เพื่อนำไปสู่การเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ระหว่างผู้สูงอายุกับหน่วยงานภาครัฐต่อไป

2. ควรมีการวิจัยหรือประเมินค่าครองชีพต่อเดือนในด้านความต้องการสวัสดิการของ ผู้สูงอายุกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ เพื่อให้ทราบต้องการที่แท้จริงของผู้สูงอายุต่อไป

3. ควรขยายจำนวนกลุ่มตัวอย่างให้มากขึ้น หรือขยายพื้นที่เป้าหมายให้ครอบคลุมทุกตำบลในอำเภอ ภูกระดึง จังหวัดเลย แล้วนำผลที่ได้จากการศึกษาของแต่ละตำบล หรือทุกอำเภอมาเปรียบเทียบกัน เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้ไป ปรับปรุงและส่งเสริมในด้านความต้องการของผู้สูงอายุต่อไป

4. ควรศึกษาและให้หน่วยงานที่รับผิดชอบ ควรจัดอบรมอาชีพที่เหมาะสมกับวัยของผู้สูงอายุ หรือหน่วยงานภาครัฐควรจัดให้มีโครงการศึกษาที่ให้ผู้สูงอายุเป็นครู (คลังสมอง) หรือ เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ในด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีเพื่อที่จะเป็นการสร้างให้ผู้สูงอายุมี บทบาททางสังคมและเป็นที่ยอมรับเพิ่มมากขึ้น

5. ควรศึกษาการมีส่วนร่วมหรือการส่งเสริมให้เยาวชนรุ่นใหม่เข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ กับผู้สูงอายุหรือหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ควรหาวิธีสนับสนุนให้ครอบครัว/เยาวชนของผู้สูงอายุควรให้ความสนใจ ดูแลผู้สูงอายุอย่างใกล้ชิดกัน เพื่อส่งเสริมความอบอุ่นและให้การยอมรับแก่ผู้

เอกสารอ้างอิง

กฤตศิลป์ อินทชัย. (2551). *บทบาทผู้สูงอายุตำบลฟ้าฮ่ามต่อการพัฒนาท้องถิ่น* (การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

บังอร ธรรมศิริ. (2549). *ครอบครัวกับการดูแลผู้สูงอายุ. วารสารการเวก*, (ฉบับนิทรรศการวันเจ้าฟ้าวิชาการ), 47-56

ไพจิตร วราจิต และคณะ. (2554, 29 กรกฎาคม). องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นพัฒนารูปแบบดูแลผู้สูงอายุกว่า 8 ล้านคนทั่วประเทศ. สืบค้นจาก <http://media.thaigov.go.th/pageconfig/viewcontent/viewcontent1.asp?pageid>

โยธิน แสงดี, ธเนศ กิตติวีรพันธุ์, และวิมลทิพย์ มุสิกพันธ์ (2552). *ครัวเรือนกลุ่มกับระบบการดูแลผู้สูงอายุ กรณีศึกษาจังหวัดกาญจนบุรี. ใน* ชาย โพธิ์สีดา, และสุชาดา ทวีสิทธิ์, *ประชากรและสังคม 2552: ครอบครัวไทยในสถานการณ์เปลี่ยนแปลงทางสังคมและประชากร* (น. 124-137). นครปฐม: สถาบันวิจัยและประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ (2552). *ตัวแบบการดูแลผู้สูงอายุที่ดีของครอบครัวและชุมชนในชนบทไทย. วารสารพศดวาทวิทยาและเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ*, 10(3), 152.

สุพัตรา ศรีวนิชชากร, และคณะ. (2556). *รายงานการวิจัยเรื่อง โครงการวิจัยบูรณาการเพื่อพัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวม* (รายงานการวิจัย). นครปฐม: สถาบันพัฒนาสุขภาพอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล.

สุภางค์ จันทวานิช. (2552). *การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Cerneia. M. M. (1991). *Putting People First*. London: Oxford University Press.